

I. ספר מורה נבוכים - חלק ג פרק מט

וכל מה שנעלם טעמו מרוב ה'חוקים' אינו רק להרחיק מ'עבודה זרה'. ואלו הפרטים אשר נעלם ממני טעמם ולא ידעתי תועלתם - הוא מפני שאין הדברים הנשמעים כדברים הנראים לעין; ובעבור זה אין זה השיעור אשר ידעתי אני מדעות הצאבה ממה ששמעתי מן הספרים כמו שידע אותו מי שראה מעשיהם הגלויים - וכל שכן בהשתקע הדעות ההם מהיום אלפים שנה והמחות שמם. ואילו ידענו פרטי המעשים ההם ושמענו חלקי אותם הדעות, היה מתבאר לנו הטעם ואפני החכמה בחלקי מעשה ה'קרבנות' וה'טומאות' וזולתם ממה שלא ידעתי טעמו. אבל אין לי ספק בזה, כי הכל היה - למחות הדעות ההם הבלתי אמתיות מלב האדם, ולבטל המעשים ההם שאין בהם מועיל אשר כילו הימים 'בתוהו והבל', וביטלו הדעות ההם מחשבת האדם מחקור ציור מושכל ומעשות מעשה מועיל - כאשר בארו לנו נביאינו ואמרו, "אחרי התוהו אשר לא יועילו הלכו", ואמר ירמיה, "אך שקר נחלו אבותינו, הבל ואין בהם מועיל". הסתכל כמה גדול זה ההפסד

II. רש"י שמות פרק יב פסוק ט

(ט) אל תאכלו ממנו נא - שאינו צלוי כל צורכו קוראו נא בלשון ערבי:

III. אבן עזרא שמות (הפירוש הארוך) פרק יב פסוק ט

(ט) נא יש אומרים, כאשר הוא עתה שהבשר חי. ובדרך הזאת לא מצאנו בכל המקרא. ואחרים אמרו, כי הוא מגזרת כי הניא אביה אותה (במד' ל, ו), והטעם שבור. ואין זה נכון, כי אחר כן אמר ועצם לא תשברו בו (שמות יב מו). והנכון בעיני, שאין לו חבר במקרא. ופירושו - הפך מבושל, והוא שנקרא חי, כמו לא יוקח ממש בשר מבושל כי אם חי (ש"א ב, טו). וכבר אמרתי, כי רוב לשון ערבי דומה ללשון עברית. והבשר החי יקראו בלשון ערבי ניי, ואותיות אהו"י מתחלפים להם בלשונם כמו בלשוננו.

IV. רמב"ן בראשית פרק לה פסוק טז

(טז) כברת ארץ - מנחם פירש לשון "כביר", מהלך רב. ואגדה (ב"ר פב ז), בזמן שהארץ חלולה ככברה שהניר מצוי והסתו עבר ועדיין השרב לא בא. ואין זה פשוטו של מקרא, שהרי בנעמן מצינו (מ"ב ה יט) וילך מאתו כברת ארץ. ואומר אני שהוא שם מדת קרקע, לשון רש"י: והנכון מה שחשב בו ר' דוד קמחי כי הכ"ף לדמיון ואיננה שרשית, ומוצא המלה, היו לברות למו (איכה ד י), ותברני לחם (ש"ב יג ה), ענין אכילה מועטת בבקר, ופירושה שיעור מהלך ארץ מן הבקר עד לעת האוכל, כי כן ישערו כל הולכי דרך: זה כתבתי תחילה, ועכשיו שזכיתי ובאתי אני לירושלם, שבח לאל הטוב והמטיב, ראיתי בעיני שאין מן קבורת רחל לבית לחם אפילו מיל. והנה הוכחש הפירוש הזה, וגם דברי מנחם. אבל הוא שם מדת הארץ כדברי רש"י, ואין בו תאר רק הסכמה כרוב השמות, והכ"ף לשמוש שלא נמדד בכוון. ואם יהיה השם הזה מתואר, יתכן שיהיה ברת כמו בת, מלשון מה ברי ומה בר בטני (משלי לא ב), והוא שם למדה הקטנה שימדדו הולכי ארחות, כמו למיל היום, ויאמר לה "בת ארץ", כי המדה כמו בת לפרסה, או למדה אחרת ידועה בימים ההם: וכן ראיתי שאין קבורה ברמה ולא קרוב לה, אבל הרמה אשר לבנימן רחוק ממנה כארבע פרסאות, והרמה אשר בהר אפרים (ש"א א א) רחוק ממנה יותר משני ימים. על כן אני אומר שהכתוב שאומר קול ברמה נשמע (ירמיה לא יד), מליצה כדרך משל, לאמר כי היתה רחל צועקת בקול גדול ומספד מר עד שנשמע הקול למרחוק ברמה שהיא בראש ההר לבנה בנימן, כי איננו שם, והיא חרבה מהם. לא נאמר בכתוב "ברמה רחל מבכה על בניה", אבל אמר כי שם נשמע הקול: ונראה בעיני כי קברה יעקב בדרך ולא הכניסה לעיר בית לחם יהודה הקרובה שם, לפי שצפה ברוח הקודש שבית לחם אפרתה יהיה ליהודה ולא רצה לקברה רק בגבול בנה בנימן, והדרך אשר המצבה בה קרובה לבית אל בגבול בנימן. וכך אמרו בספרי (זאת הברכה לג יא) בחלקו של בנימן מתה, כדאיתא בפרשת וזאת הברכה. וראיתי ליונתן בן עוזיאל שהוא מרגיש בזה, ואמר קל ברום עלמא אשתמע, ותרגם כל הכתוב על כנסת ישראל:

V. ספר מורה נבוכים - חלק ג פרק מט

וכל מה שנעלם טעמו מרוב ה'חוקים' אינו רק להרחיק מ'עבודה זרה'. ואלו הפרטים אשר נעלם ממני טעמם ולא ידעתי תועלתם - הוא מפני שאין הדברים הנשמעים כדברים הנראים לעין; ובעבור זה אין זה השיעור אשר ידעתי אני מדעות הצאבה ממה ששמעתי מן הספרים כמו שידע אותו מי שראה מעשיהם הגלויים - וכל שכן בהשתקע הדעות ההם מהיום אלפים שנה והמחות שמם. ואילו ידענו פרטי המעשים ההם ושמענו חלקי אותם הדעות, היה מתבאר לנו הטעם ואפני החכמה בחלקי מעשה ה'קרבנות' וה'טומאות' וזולתם ממה שלא ידעתי טעמו. אבל אין לי ספק בזה, כי הכל היה - למחות הדעות ההם הבלתי אמתיות מלב האדם, ולבטל המעשים ההם שאין בהם מועיל אשר כילו הימים 'בתוהו והבל', וביטלו הדעות ההם מחשבת האדם מחקור

ציור מושכל ומעשות מעשה מועיל - כאשר בארו לנו נביאינו ואמרו, "אחרי התוהו אשר לא יועילו הלכו", ואמר ירמיה, "אך שקר נחלו אבותינו, הבל ואין במ מועיל". הסתכל כמה גדול זה ההפסד

VI. רמב"ם הקדמה לשמונה פרקים

ודע, שהדברים אשר אומר בפרקים אלו ובמה שיבא מן הפירוש אינם דברים בדותים מעצמי ולא פירושים שחדשתים, אמנם הם ענינים לקטטים מדברי חכמים במדרשות ותלמוד וזולתם מחבוריהם ומדברי הפילוסופים גם כן הקדמונים והחדשים מחבורי הרבה בני אדם. ושמע האמת ממי שאמרו, ואפשר שאביא לפעמים מאמר אחד כולו מספר המפורסם בלשוננו, ואין בכל זה רוע, ואיני מתפאר במה שאמרו מי שקדם ממני שאני כבר התודיתי בזה, ואף על פי שלא אזכיר "אמר פלוני", שזה אריכות אין תועלת בה, ואולי אגרום שיכנס בלב מי שאינו מקובל עליו שם אותו אדם שאותו הדבר נפסד ויש בו כוונה רעה שאינה ידועה לו, ולפיכך נראה לי להשמיט שם האומר, שכונתי להועיל לקורא ולבאר לו ענינים הצפונים בזאת המסכתא, ואני אתחיל עתה לזכור הפרקים אשר ראיתי להקדימם הנה לפי כונתי, והם שמנה פרקים. נשלמו ההקדמות: